

«Мовний» закон: крапки над «і» розставити час

Закон № 5029-VI «Про засади державної мовної політики», який у другому читанні ухвалили 248 народних депутатів України, уже не лише набрав чинності, а й став резонансною складовою суспільного життя. Не забулися бійка між народними обранцями, масові акції, протести, голодування... Все це, стаючи минулим, знову й знову відлунюється в сьогоднішні. Песимісти відразу склали зброю, демократи, які не об'єдналися й «за мить до розстрілу», шукають нові аргументи для свого виправдання, а невірні оптимісти сподіваються, що омріяний ідеальний народ ще скаже своє слово. Можливо, й так, хоча тоді, коли палахкотіли пристрасті, він промовчав – чи то розважливо, чи то збайдужіло, чи то за звичкою. Пристрасті ще бурхають, але ситуація вже змінилася, й відтепер лише час спроможний розставити всі крапки над «і».

Намагалися використати будь-яку можливість...

У багатьох жеврїла надія, що Віктор Янукович відхилить контрверсійний законопроект. Ті, хто його не сприймав, бажав успіху представникам інтелігенції, які в Криму зустрілися з Президентом України. На аудієнцію вирушили экс-президент України Леонід Кравчук, поет, Герой України Іван Драч, народний депутат України Павло Мовчан, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Леонід Губерський, директор Інституту української мови НАН України Павло Гриценко, директор Національного музею Тараса Шевченка Дмитро Стус, директор Національного науково-дослідного інституту українознавства Петро Кононенко, архітектор Лариса Скорик, співак Іван Попович та інші чільні представники громадськості. Учась у важливій розмові також узяли автори законопроекту – народні депутати України Сергій Ківалов та Вадим Колесніченко. Не раз у гарячій дискусії на високому рівні свою чітку позицію заявляв директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України Микола ЖУЛИНСЬКИЙ. Сьогодні вона залишилася незмінною:

– Найскладніше доводити очевидні речі. Дуже важко переконувати, що біле – це біле, а чорне – це такі чорне. Коли відбувається підміна понять, не допомагають ані вивірених наукових аргументів, ані здоровий

глузд. Ми намагалися використати будь-яку можливість для позитивного виходу із загрозливої ситуації.

– **Який же вихід нині, коли закон уже діє?**

– Внести поправки до нещодавно ухваленого документа, а також ініціювати створення нового – окремого – закону про українську мову як державну. Так зробили, наприклад, поляки, які 1999 року ухвалили закон «Про польську мову», а вже потім, 2005 року, законодавчо врегулювали особливості функціонування мов етнічних меншин. Закон наших сусідів передбачає можливість застосування іншої мови як регіональної в муніципалітетах, де мешкає не менш як 20% представників певної національної меншини. Така європейська практика. А в нас норма інша – лише 10%.

– **Що ви хотіли б сказати сьогодні про позицію Президента України?**

– На зустрічі було визначено два напрями розв'язання пекучої проблеми. Перший – внести корективи та доповнення до закону. Другий – удосконалити мовну політику в державі, зокрема ухвалити цільову програму підтримки й розвитку українського слова, його повноцінного функціонування, а також створити спеціальний авторитетний орган у системі центральної влади, який має опікуватися реалізацією державної мовної політики. Президент підкреслив, що проситиме всі політичні сили, представлені в нинішній Верховній Раді України, аби вони ухвалили нову редакцію закону ще до початку парламентських виборів.

Який же він, закон № 5029-VI?

Документ має 11 розділів та 32 статті. Він фактично припиняє дію Закону Української РСР «Про мови в Українській РСР», вносить зміни в декілька інших чинних державних актів. Закон установлює, що державна мова – українська, але істотно розширює використання інших мов, якщо кількість їхніх носіїв перевищує 10% від населення певного регіону. Так, частина 7 статті 7 зобов'язує громадян, які мешкають на території, де функціонує регіональна мова або мова меншин, розвивати та використовувати таку мову. Дія закону поширюється на 18 мов: російську, білоруську, болгарську, вірменську, гагаузьку, ідиш, кримськотатарську, молдавську, німецьку, новогрецьку,

польську, ромську (циганську), румунську, словацьку, угорську, русинську, караїмську і кримчацьку.

На думку експертів, концептуальна вада закону полягає в тому, що мова розглядається не як одна з найважливіших етнопонаціональних ознак, а як ознака територіальна, що не узгоджується з теорією етносу та нації. Незважаючи на те, що в Конституції України термін «російська мова» вживається в єдиному контексті з терміном «мови національних меншин України», в законі простежується тенденція наділити російську мову особливим статусом, відмінним від статусу інших мов, на які поширюються положення Європейської хартії регіо-

нальних мов або мов меншин. Впадає в очі відсутність чіткості в тлумаченні термінів «у межах території» та «у межах адміністративно-територіальних одиниць». Це призводить до того, що на органи місцевого самоврядування, які діють у межах адміністративно-територіальних одиниць, закон покладає функції визнання мов регіональними. До того ж уживання терміна «регіональні мови» до таких адміністративно-територіальних одиниць, як село, селище, місто тощо (пункт 4 статті 5), є некоректним.

До речі, Європейська хартія визнання мови регіональною не пов'язує з певним відсотком представників національних меншин у загаль-

Ано...

Автори «мовного» закону Сергій Ківалов та Вадим Колесніченко подали до робочої групи пропозиції щодо вдосконалення нашумілого документа. Їхня найістотніша поправка така: скасувати друкування бюлетенів регіональними мовами під час загальноукраїнських виборів.

ному складі населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Хартія регламентує здійснення охоронних і заохочувальних заходів щодо регіональних мов і в жодному разі не передбачає прийняття органами місцевого самоврядування спеціальних рішень про визначення територій їхнього використання. Оскільки російська мова більшою чи меншою мірою поширена в усіх кутках України, вона, за визначенням хартії, не є мовою меншини з єдиною територіальною локалізацією.

Отож голова Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності Володимир ЯВОРІВСЬКИЙ знову й знову наголошує, що ухвалений закон не відповідає ні Європейській хартії, ні положенням Конституції України (статті 10, 22, 24, 92, 157) і не має фінансово-економічного обґрунтування (за підрахунками фахівців, видатки на його виконання становитимуть від 12 до 17 мільярдів гривень на рік). У висновках Венеціанської комісії також зазначено, що закон не в змозі забезпечити належний баланс між захистом державної мови як об'єднувального чинника в житті суспільства та використанням мов меншин. Тим часом народні депутати України Сергій Ківалов і Вадим Колесніченко одностайні: справді, документ неідеальний, до нього вони готують зміни, але він має право на життя.

Сказано!

Народний депутат України, поет Павло МОВЧАТ:

— Я прямо заявляв під час зустрічі з Віктором Януковичем і заявляю нині: закон веде до розколу України, запускає механізм руйнації держави. До речі, Москва нещодавно ухвалила закон про державний статус російської мови, хоча вона й так панує на території наших сусідів. Не так давно США ухвалили закон про державний статус англійської мови, яка й без нього вважається державною вже понад два століття. Саме цю світову практику нам і треба запозичувати.

Сергей КИВАЛОВ: «Украинскому языку ничего не угрожает»*

5 июня ВРУ приняла в первом чтении Закон «Об основах государственной языковой политики». Это была вторая попытка депутатов. Первая, 24 мая, закончилась парламентской дракой. Рассмотрение во втором чтении намечено на 19 июня. Все «языковые» перипетии прокомментировал народный депутат Украины, соавтор законопроекта Сергей КИВАЛОВ.

— Какая была необходимость в принятии Закона «Об основах государственной языковой политики»?

— Есть необходимость учитывать интересы всех граждан нашей многонациональной страны, а не только некоторых из них. У нас есть регионы, где половина населения говорит на русском, а есть, где этот процент переваливает за 90%. Нельзя запретить людям говорить на своем родном языке и в быту, и в госучреждениях. Язык, культура — это не та сфера, где можно чего-то добиться запретами. Нельзя человека заставить хотеть (!) говорить по-русски, или по-украински, или по-бразильски. А прежде чем насаждать нашим соотечественникам исключительно украинский язык, сначала надо было сделать так, чтобы его хотя бы хорошо знали. Я имею сейчас в виду не только грамматику и произношение, но и украинских писателей, поэтов, драматургов, кино- и театральные режиссеров. Как классиков, так и современных авторов. Надо выделять финансирование, помогать развивать культуру и язык — как ее часть.

— А почему оппозиция так рьяно протестовала против принятия закона? Буквально до первой крови...

— Проблема языка вообще надуманна. Она существует только в разгоряченном воображении политиков от оппозиции. И то — не у всех, а лишь у тех, кто использует «языковую» тему на каждых выборах, с пеной у рта доказывая, что говорящие на русском — «несвідомі вороги». Как ни парадоксально это звучит, но оппозиционерам не хватило языка, чтобы высказаться на «языковую» тему! А сейчас им не хватает знания процедуры, чтобы решить процедурные вопросы. Я имею в виду, что оппозиция подала иск в ВАСУ с требованием признать голосование 5 июня недействительным. По процедуре, они должны были обратиться к спикеру парламента до (!) подписания документа. Сейчас сроки пропущены. Но это не важно, ведь для оппозиции важен не результат, а процесс.

Что касается драки, затеянной оппозицией, то, кроме позора, она ничего ни Верховной Раде, ни Украине в целом не принесла. Цинизм действий оппозиции состоит в том, что им абсолютно безразличен язык — как русский, так и украинский. Им нужны только конфликты, только негатив. Никакого отношения к предмету законопроекта «Об основах государственной языковой политики» выходы оппозиции не имеют.

— Действительно ли с принятием закона о языках русский станет вторым государственным?

— Нет, конечно! Чтобы сделать какой-либо язык вторым государственным в Украине, надо вносить изменения в Конституцию. Кстати, в программе ПР записано, что мы сделаем русский вторым государственным в Украине. Мы с этим шли на выборы!

А сейчас речь идет о том, чтобы принять закон, который даст возможность использовать региональные языки не вместо украинского языка (!), а наряду с украинским. Я хочу особо подчеркнуть: на украинский язык никто не покушается, ему ничего не угрожает. Украинский был и остается единственным государственным языком.

— Можно ли запретить политикам использовать языковую тему перед выборами?

— Мы как раз и пытаемся сделать так, чтобы никто не мог сделать «языковую» тему разменной монетой на выборах! Мы, в отличие от оппозиции, не хотим, чтобы эта тема была «долгоиграющей».

— Не усугубит ли принятие второго государственного языка и так довольно напряженные отношения между восточными и западными регионами Украины?

— Какие напряженные отношения? Не надо усугублять ситуацию и подыгрывать оппозиции. Никакого напряжения у людей нет. Наверное, есть напряжение у некоторых политиков и они очень хотели бы, чтобы оно было и у простых граждан. А провокаторов, которые изо всех сил пытаются всем внушить, что в Украине есть какой-то раскол, есть напряжение между западом и востоком страны, я бы отправил к психиатру или привлек к уголовной ответственности.

Лора ЛЕПСКАЯ.

Любов до рідної мови розбрату не сіє

Закон «Про засади державної мовної політики» спеціальна комісія шліфуватиме до кінця вересня. Президент України під час зустрічі з журналістами в Севастополі ще раз заявив, що документ буде вдосконалено, й нагадав: закон лише набув чинності, тому ще рано робити якісь висновки: «Ясно одне: ми поступово рухаємося в бік Європейської хартії про мови, і це дуже важливо».

Створену спеціальну робочу групу поділили на дві частини. Перша підгрупа зосередила увагу на розробленні системного законодавства щодо застосування мов в Україні та вдосконаленні чинного закону. Вже попередні поправки до нього передбачили збільшення в 2–3 рази бар'єра, необхідного для надання мові статусу регіональної. Друга підгрупа розпочала роботу над проектом Державної програми всебічного розвитку і функціонування української мови.

Не встигло суспільство сприйняти ці обнадійливі месиджі й обговорити неоднозначний закон, як розпочався парад регіональних мов. Його вважали неминучим, але ніхто не передбачав, що все відбудеться не просто швидко, а блискавично, навально, з розмахом і помпезністю. Першою ухвалила статус російської мови як регіональної на позачерговій сесії Одеська міська рада. За нею рушили в бурхливому плаванні інші області. Тим часом в Ізмаїлі міська рада відмовилася розглядати пропозицію громадських організацій надати регіональний статус болгарській мові. До речі, безпідставно: за даними перепису, в цьому населеному пункті мешкає рівно 10% болгар.

Переможна хода закону то пришвидшувалася (Донецьк, Запоріжжя, Луганськ), то гальмувалася. Так, у Харкові патріотично налаштовані мітингувальники намагалися захопити міську раду. Їх зупинив лише щільний кордон міліції. Масові бійки відбулися біля стін Миколаївської міської ради. Справжньою несподіванкою вразив Крим: дев'ять тамтешніх громадських організацій звернулися до високопосадовців із вимогою оголосити в автономії українську мову регіональною – нарівні з російською та кримськотатарською. Ті, хто не сприймає закон, про всяк випадок гуртуються на Сумщині та в інших областях.

Беззаперечний один висновок: любов до рідної мови не сіє розбрату, навпаки, об'єднує, налаштовує на боротьбу за основу основ українськості. Оптимістів не складають зброї, а песимістів розраджують хіба що різноманітні вияви епатажності.

– Поправок уже назбиралося чимало, – зазначає академік НАН України Микола Жулинський. – Не маю сумніву: їх буде ще більше. Є істотні, принципові, від яких ми нізащо не відступимо, є технічні. Неозброєним оком видно, що закон ухвалювали поспішно, без урахування зауважень як багатьох народних депутатів, так і експертів та громадськості. На жаль, швидкоплинна політика взяла гору і над наукою, і над здоровим глуздом, і над усталеною практикою. Отож слід негайно, ще до парламентських виборів, подати такі пропозиції, які кардинально змінили б найрезонансніші, найнебезпечніші для рідного слова положення Закону «Про засади державної мовної політики».

Добірка журналу **Віче**

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, українську мову вважали рідною 67,5% населення України, що на 2,8% більше, ніж за даними перепису 1989 року. Російську мову визначили як рідну 29,6% населення (цей показник зменшився на 3,2%). Частка інших мов, які були вказані як рідні, становила 2,9%.

Знову про мову

Чому ігноруються висновки російських експертів*

Відомо, що в процесі прийняття законопроекту 9073 «Про засади державної мовної політики» проігноровано рекомендації українських експертів. А також і багатьох російських експертів, які використовують положення Європейської хартії регіональних мов або мов меншин для захисту національних інтересів Росії. Наші лобісти законопроекту 9073 часто закликають брати приклад з росіян, але тут самі діють зовсім не так, як колеги з Росії!

РФ підписала Хартію ще в травні 2001 року і зобов'язалася через рік ратифікувати її, але й досі цього не зробила. Держдума Росії, Міністерство регіонального розвитку РФ, науковці та експерти вивчаючи європейський досвід, наголошуючи, що треба обов'язково врахувати «можливість появи нових конфліктів», які можуть виникнути в процесі імплементації Хартії. Російські депутати, урядовці та експерти обстоюють національні інтереси своєї держави й підкреслюють, що

в країнах зі «складною мовною ситуацією є небезпека появи мовних конфліктів і навіть так званих шкільних війн, що виникають у ході «експансії» мов, оголошених державними, на інші мовні спільноти». Саме такі побоювання не дозволили ратифікувати Хартію Молдові та країнам Балтії. Російські науковці зазначають, що «деякі лідери, які заробили свій політичний капітал на «національному питанні» в 1990-ті роки і встигли його розтратити, сьогодні готові використовувати ратифікацію

Хартії для отримання нових політичних дивідендів. Але іронія в тому, що Хартія була спеціально розроблена з метою зменшити ризики, що загрожують національній єдності». Проте в Україні, підкреслюють російські науковці, «Хартія відіграла зовсім іншу роль». Вони побоюються, щоб Хартія «не відіграла аналогічну роль у Росії», і пропонують «ретельно зважити можливі конфліктні наслідки її ратифікації».

Про що ж дбають російські експерти? Їхня позиція – на офіційних

*Друкується за газетою «Голос України» від 8 серпня 2012 року.